

LA VRAIE HISTOIRE DE L'EXPULSION DU PROFESSEUR
DE LA LANGUE ARMENIENNE DU LYCEE MKHITARIAN D'ISTANBUL
PARCE QUE SEVAN DEIRMENDJIAN A AMENE
SES ELEVES A LE SUIVRE POUR CHERCHER LA MAISON DE NAISSANCE
DU POETE ROUPEN SEVAG

9 NOVEMBRE 2016

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

(ՎՐԷԺ ՌՈՒԲԷՆԵԱՆ)

Նիս - Nice

Պոլսոյ Մխիթարեան «Lycée»-ի հայերէնի ուսուցիչ
 Սեւան Տէյիրմէնճեանին,
 իր աշակերտները, Ռուբէն Սեւակի ծննդավայր տարած
 ըլլալուն պատճառով պաշտօնէն վտարուելուն իրական
 պատմութիւնը

Բաց Նամակ Սեւան Տէյիրմէնճեանին

Յարգելի Սեւան Տէյիրմէնճեան,

Ինչո՞ւ Ռուբէն Սեւակի կեանքի պատմութիւնը աշակերտներուդ
 սորվեցնել ուզեցիր.

Չէի՞ր գիտեր որ Ռուբէն Սեւակը թուրքերուն կողմէ շատ վտանգաւոր մէկը
 նկատուած էր...

1915ին Պոլսոյ ոստիկանապետը եղող Bedri պէյը՝ գերմանական
 արխիւներուն մէջ գտնուող վաւերաթուղթերուն համեմատ Ռուբէն
 Սեւակին համար սա խօսքերը ըսած էր.-

«Ռուբէն Սեւակ կը նկատուի մէկը այն մտաւորականներէն, որուն
 զանգուածներու վրայ ունեցած ազդեցութենէն կը վախցուի» (1): ...

Թուրքերը 1916ին իրենց կատարած ցեղասպանութիւնը ուրանալու համար
 նոյն թուականին Պոլսոյ մէջ թրքերէն լեզուով գիրք մը հրատարակեցին:
 Յետոյ 1917ին նոյն գիրքը ֆրանսերէնի թարգմանելով հրատարակեցին
 հետեւեալ վերտառութեամբ.-

«Aspirations et agissement révolutionnaires des Comités Arméniens» (Հայկական
 Կոմիտէներուն յեղափոխական ըղձանքը եւ վարմունքը):

Թրքական «մասալներու» եւ սուտերու վրայ հիմնուած այս գիրքին մէջ
 հայերուն իբր թէ թուրքերուն դէմ կատարած «ջարդը» կը պատմուի...:
 600 էջնոց այս գիրքին մէջ միայն մէկ հատ բանաստեղծութիւն մը կայ՝ իբր
 հայկական յեղափոխութեան խորհրդանիշը: Այս բանաստեղծութիւնը,
 հայերուն կողմէ պաշտուած Դանիէլ Վարուժանին եւ կամ Սիամանթոյինը
 չէ, այլ հայերու կողմէ մոռացումի ենթարկուած Ռուբէն Սեւակի «ՎԵՐՋԻՆ
 ՕՐՕՐ» բանաստեղծութիւնն է (2)...:

Սիրելի Սեւան Տէյիրմէնճեան, ինչո՞ւ վտանգաւոր Ռուբէն Սեւակին հետ
 զբաղեցար...: Օրինակ ինչո՞ւ ֆրամասոն Գրիգոր Զօհրապի մասին
 չմտածեցիր...: Թուրքերուն հետ «եղբայրութիւն» քարոզող այս «մեծ
 տաղանդ» տխմարը՝ իր տարած սխալ քաղաքականութեան պատճառաւ
 հայկական ցեղասպանութեան ամենամեծ պատասխանատուներէն մէկն է
 ինձ համար...:

Ամէն բան 10 Փետրուար 2015ին Պոլիսէն ինծի ուղարկած mail-ով սկսաւ...: Ինձմէ կը խնդրէիր որ **SILIVRI** Ռուբէն Սեւակի ծնած տան մասին տեղեկութիւններ տամ, որովհետեւ աշակերտներով Silivri այցելութեան պիտի երթայիր...: Ես ալ քեզի 11 Փետրուար 2015ին պատասխան mail-ով պատկերներ ուղարկեցի, որոնց մէջ Silivri-ի Ռուբէն Սեւակին ծնած տան առջեւ Ռ. Սեւակին մանչը Լեւոն Չիլինկիրեանը նկարած էի 1960ին...: Եւ հոն նաեւ Ռուբէն Սեւակի պատկանող պատմական պատկերներ ուղարկեցի, որոնց մէջ կ'երեւար Ռուբէն Սեւակը՝ Սիլիվրիի գանազան վայրերը նկարուած (3)...:

... Յետոյ 4 Մարտ 2015ին կրկին mail-ով նամակ մը ստացայ, որուն մէջ կ'ըսէիր որ աշակերտներով Սիլիվրի գացած ես, եւ Սիլիվրիի քաղաքապետի օգնականը՝ քեզի իբրեւ Ռուբէն Սեւակի ծնած տունը՝ փլուած շէնքի մը հիմքերը ցուցուցեր է..., եւ դուն ինծի ղրկեցիր հիմքերուն նկարը..., եւ ես պատասխանեցի՝ Ռուբէն Սեւակին ծնած տունը գառիվերի մը վրայ էր. մինչդեռ քու ղրկած նկարիդ մէջ փլած շէնքին հիմքերը՝ տափարակ հողի մը վրայ են...:

Սիրելի Սեւան Տէյիրմէնճեան,

Դուն թուրքերը լաւ չես ճանչցած դեռ: Այդ թուրք քաղաքապետի օգնականը քեզի խաբելու համար «հող» մը ցուցուց՝ իբր Ռուբէն Սեւակի տունին մնացորդները...: Եւ յետոյ՝ անմիջապէս թրքական MIT «թրքական լրատու կազմակերպութիւն» (ամերիկեան CIA-ին թրքականը) լուր տուաւ՝ եւ հաւանաբար ըսաւ թէ՝ «Պոլիսէն Սեւան Տէյիրմէնճեան անունով Միսիթարեան վարժարանի ուսուցիչը եկաւ իր աշակերտներով եւ 1915ի վտանգաւոր հայ մտաւորական Ռուբէն Սեւակի ծնած տունը փնտռեց: Ուշադրութիւն ըրէք»: Եւ անկէ յետոյ ձեր գլխուն գալիքները ենթադրել շատ դժուարութիւն մը չէր...:

Եւ վրայէն տարի մը անցաւ...:

15 Ապրիլ 2016ին Սեւան Տէյիրմէնճեանէն հետեւեալ mail-ը ստացայ.-

15 Ապրիլ 2016, Պոլիս,

Յարգելի Պրն. Չիլինկիրեան,

Երկար ժամանակուան լռութենէ մը ետք վերստին Ձեզի գրելու երջանկութիւնը կ'ապրիմ: Յուսամ, նամակս Ձեզ կը գտնէ առողջ ու ինչպէս միշտ՝ առոյգ: Ռուբէն Սեւակի մասին մեր ձեռնարկը պիտի կայանայ այս ամսուան

3
աւարտին, Մխիթարեան վարժարանի սրահին մէջ:
Անպայման պիտի ուզէինք որ Դուք եւս մասնակցութիւն ունենաք Ձեր
խօսքով, քանի մը տողով՝ յղուած վարժարանիս ուսուցչաց կազմին,
աշակերտութեան եւ ձեռնարկի միւս մասնակիցներուն:

Յարգանքով՝

Սեւան Տէյիրմէնճեան

Եւ ես 17 Ապրիլ 2016ին Սեւան Տէյիրմէնճեանին mail-ով երեք էջնոց գրութիւն
մը ուղարկեցի՝ կարդացուելու համար Մխիթարեան վարժարանին մէջ
կատարուելիք «Ռուբէն Սեւակի» հանդիսութեան:

Ահա այդ գրութիւնը.-

Սիրելի հայրենասէր հայեր,

Հեռաւոր Ֆրանսայէն կու գամ իմ ուրախութիւնս յայտնելու որ կը վերոյիշէք
Ռուբէն Սեւակը:

Շնորհակալութիւն Ռուբէն Սեւակի յիշատակին նուիրուած այս ձեռնարկը
կատարողներուն:

Մասնաւոր շնորհակալութիւն՝ դպրոցի ուսուցիչներուն, որոնք Ռուբէն
Սեւակեան նուիրական հայրենասիրական գաղափարները կը փոխանցեն
իրենց աշակերտներուն:

Կ'ուզեմ շնորհաւորել դպրոցի աշակերտները որոնք իրենց ուսուցիչէն Պրն.
Սեւան Տէյիրմէնճեանի առաջնորդութեամբ Ռուբէն Սեւակի ծնած գիւղը
«Սիլիվրի» ուխտագնացութեան գացին...:

... Վերջերս հրատարակեցի՝ 24 Ապրիլ 1915ին Չանդըրիի սպանդանոցէն
վերապրող մտաւորականներուն ականատեսի վկայութիւնները:
Այս վերապրող մտաւորականներէն պոլսեցի Միքայէլ Շամտանճեանը իր
յուշերուն մէջ կը գրէ.-

«1915ի Յունիսի վերջերը Չանդըրիի մէջ մէկուկէս ամիսի չափ միասին
ապրեցայ Ռուբէն Սեւակին հետ. ջարդերու չարաշուք գրոյցները սկսած էին
մեր ականջը հասնիլ...:

Այդ միջոցներուն էր, որ մը մեծ իրարանցումի մէջ տեսայ Ռուբէն Սեւակը...:

Այն տեսակ խօսք մը տարածուած էր արքայականներու մէջ, թէ
մահմետականութիւն ընդունողը ազատ պիտի արձակուէր...: Ամբողջ
երկու օր խեղճ Ռուբէն Սեւակը աշխատեցաւ համոզելու համար տկար
հոգիները, որ մահը մահմետականացումէն աւելի աղէկ է եւ զատ-զատ
երդում ընել տուաւ ամէն անոնց, որոնց հոգիի ուժին վրայ կասկած ունէր,
թէ հաւատարիմ պիտի մնան իրենց լոյս հաւատքին...»:

Միքայէլ Շամտանճեան

4

Այստեղ պիտի նշենք երկրորդ վկայութիւն մը՝ վերապրող մտաւորական պոլսեցի Վահան Ալթունեանի ականատեսի վկայութիւնը.-

«Ռուբէն Սեւակ Չանդըրիի մէջ երեւելի մէկ թուրքին աղջիկը կը դարմանէ...: Աղջիկը կը սիրահարուի բժիշկ Ռուբէն Սեւակին. աղջկան հայրը Ռուբէն Սեւակին կ'առաջարկէ իսլամութիւնը ընդունիլ եւ ամուսնանալ իր աղջկան հետ...: Ռուբէն Սեւակ կը մերժէ...»:

Այստեղ կը վկայէ բժիշկ Վահան Ալթունեանը.- Ռուբէն Սեւակ Վահան Ալթունեանին սա խօսքերը կ'ըսէ.-

«Լաւ մտիկ ըրէ Վահան, կ'ըսէ ինձ թրթռուն ձայնով մը, ես մահուան դատապարտուած եմ» - կը շարունակէ Ռուբէն Սեւակ - «կամ պէտք է որ գրական անուանս պէս հոգիս ալ սեւցնեմ եւ կամ մեռնիմ»: «Ուխտած եմ» - կը կրկնէ - «մեռնիլ, բայց երբեք հոգիս չսեւցնել»:

Բժիշկ Վահան Ալթունեան

Ռուբէն Սեւակ այս հերոսական գաղափարներով գիտակցաբար գնաց դէպի մահ..., եւ նահատակուեցաւ 26 Օգոստոս 1915ին Չանդըրիի շրջակայքը...:
Բայց Ռուբէն Սեւակի հերոսական ոգին չմեռաւ...:

10 Սեպտեմբեր 2013ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետին առած սուրբ որոշումով՝ Սուրբ Էջմիածնի մէջ, ճիշդ Մայր Տաճարին կողքին ստեղծուեցաւ՝

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆ-ը

Ռուբէն Սեւակ այսօր կ'ապրի բոլոր հայրենասէր հայերուն սրտին մէջ:

Յովհաննէս Չիլինկիրեան

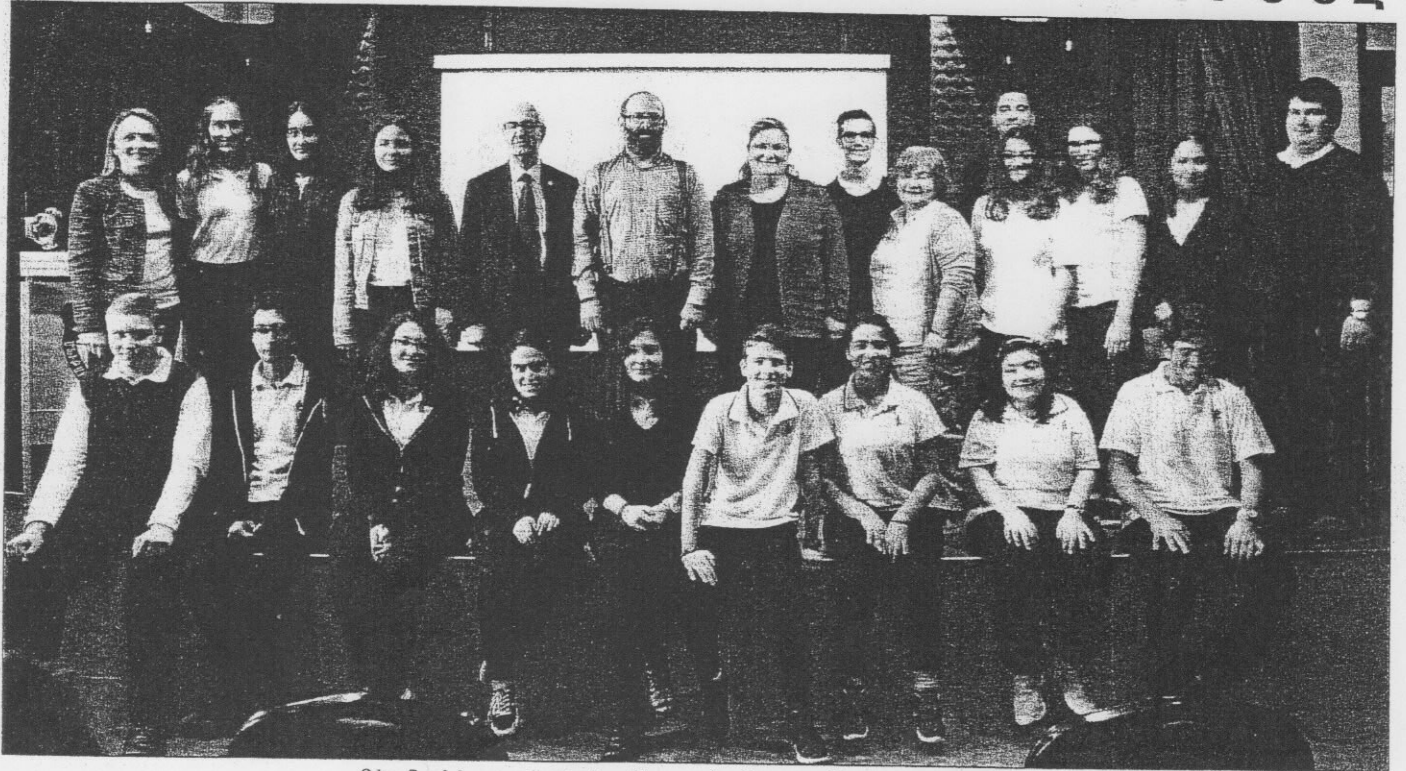
(Վրէժ Ռուբէնեան)

17 Ապրիլ 2016
Նիս, Ֆրանսա

5

Միսիթարեան վարժարանին մէջ «Նահատակ գրող Ռուբէն Սեւակի հետքերով» հանդիսութեան մասին թղթակցութիւնո՝ Պոլսոյ մէջ (Ինչո՞ւ չենք գիտեր) միայն «Ժամանակ» օրաթերթը հրատարակեց:
Ահա 17 Մայիս 2016ին «Ժամանակ»ի մէջ լոյս տեսած գրութիւնը ամբողջութեամբ.-

ՄԻՍԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐՈՂ ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Զեռնակի առթիւ խմբանկար մը (Լուսանկարը՝ դպրոցէն)

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐՈՂ

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մեծ եղեռնի 100-րդ տարելիցի շրջանին, Բանկալթըի Մխիթարեան վարժարանէն խոլմբ մը սաներ, գլխաւորութեամբ իրենց հայերէնի ուսուցիչ Սեւան Տէյիրմէնճեանի, իրականացուցեր էին աշխատանք մը՝ բացայայտելու համար նահատակ գրագէտ Ռուբէն Սեւակի (1885-1915) կենսագրութենէն որոշ դրուագներ:

Այսպէս, ի ձեռին ունենալով Ռուբէն Սեւակի եղբոր զակկին՝ այժմ ֆրանսաբնակ մտաւորական Յովհաննէս Չիլինկիրեանի կողմէ տրամադրուած արխիւային լուսանկարներ ալ, Մխիթարեանցի սաներ այցելել էին Սեւակի ծննդավայր քաղաքը՝ Սիլիվրի, յայտնաբերելու այն տունը, ուր ծնած ու սնած էր մեծ բանաստեղծը: Սիլիվրիի քաղաքապետութեան օժանդակութեամբ կայացաւ այս մշակութային պտոյտի ժամանակ պատանիները տեսեր էին, որ քաղաքի բնակիչներու յիշողութեան մէջ թէւ աղօտ կերպով ներկայ է բանաստեղծին ու առհասարակ Հայոց յիշատակը, սակայն տունը կործանած է այժմ եւ կան միայն տան հիմքերը:

Մխիթարեանցիներու երկրորդ հանգրուանը եղեր էր Պարտիզակը, ուր Ամերիկեան գոլէճի մէջ իր ուսումը ստացած էր Ռուբէն Սեւակ: Պարտիզակցի պատմաբանի մը օժանդակութեամբ տեղի ունեցած այս շրջապտոյտի ժամանակ տղաքը տեսեր էին, որ կանգուն է միայն Ամերիկեան գոլէճի մատուռը, ծանօթ «Չէյմպըրս հոլ» անունով, որու պատերուն վրայ տակաւին կը նշմարուին հայկական տառերը:

Շահեկան այս պտոյտներու արդիւնքը հրապարակելու ու տպաւորութիւնները փոխանցելու նպատակով վարժարանի երդիքին տակ կայացաւ Ռուբէն Սեւակի յիշատակին ձօնուած ցերեկոյթ մը, որու մասնակիցներն էին Մխիթարեան միաբանութենէն Հ. Յակովբոս Ծ. Վրդ. Չօփուրեան, տնօրէնուհիներ Եւա Օրագեան, Էլտա Գարակէօզեան, Քաթիա Վարկը, կրթական մշակներ ու աշակերտութիւնը: Հանդիսավարներն էին Նատին Մանկիօղլու ու Այգ Թուրաչ, որ Սեւակի կենսագրութենէն ծանօթութիւններ տալու առընթեր՝ բարձրախօսի մօտ հրաւիրեցին իրենց ընկերները՝ արտասանելու մեծ բանաստեղծի քերթուածներէն նմոյշներ: Վարժարանիս հայերէնի ուսուցչուհիներ Վերա Չըքընօղլուի ու Լեռնա Եաղեազանի կողմէ մարզուած աշակերտները՝ Գայիանէ Ալոյեան, Իլայտա Ալիքսանեան, Սիրակ Արմաղանեան, Մասիս Տեմիրէլ, Քամի Պալմուճեան, Արի Պարսամեան, Սարին Ինան, Քլոտիա Կիւթաշեան, Քարին Կիւլպենկօղլու, Սելին Տուրմազկիւլէր, Առատ Յուլիկեան, Թենի Տեմիրէր, Չուլալ Քալաթաշ ու Սեմանուր Թաշքէօփրիւ ասմունքեցին Սեւակէն քերթուածներ, իսկ Հերման Ատալեան ընթերցեց այն ուղերձը, զոր յատկապէս Մխիթարեանցիներու այս ձեռնարկին յղած էր Յովհաննէս Չիլինկիրեան, Նիսէն:

7

Այնուհետեւ բեմ առաւ հայերէնի ուսուցիչ Սեւան Տէյիրմէնճեան, որ լուսանկարներու ուղեկցութեամբ պատմեց աշակերտներու հետ իրականացուած աշխատանքը՝ Սիլիվրիէն մինչեւ Պարտիզակ, ինչպէս նաեւ Էլմատաղ, ուր կը բնակէր նահատակ բանաստեղծը իր ընտանիքին հետ:

Շահեկան աշխատանքի մը արդիւնք այս ձեռնարկը եզրափակուեցաւ Հ. Յակոբոս Ծ. Վրդ. Զօփուրեանի սրտի խօսքով, որու ժամանակ ան գնահատեց ձեռնարկին կազմակերպիչներն ու մասնակիցները:

Այս հանդիսութենէն քանի մը օր վերջ ցաւալի լուրը Պոլսոյ մէջ ուղմբի մը պէս տարածուեցաւ՝

Սեւան Տէյիրմէնճեանը Պոլսոյ Մխիթարեան վարժարանի ուսուցչութեան պաշտօնէն՝ վտարուած էր...:

Յովհաննէս Զիլինկիրեան

(Վրէժ Ռուբինեան)

4 Օգոստոս 2016, Նիս

ՎԵՐՋ

8
(1) - Johannès LEPSIUS-ի 1919ին Potsdam հրատարակած գիրքը՝

«Deutschland and Arménien
1914-1918
Sammlung diplomatischer Aktenstücke»

Այս գիրքին 163-րդ էջին մէջ հրատարակուած է Պոլսոյ գերմանական
դեսպանատան պատասխանատու Freiherr Von Neurath-ին 5 Հոկտեմբեր 1915ին
Պէրլին Գերմանիոյ վարչապետին դրկած գրութիւնը, որուն մէջ Ռուբէն
Սեւակի սպանութեան մասին տեղեկութիւններ կու տայ:

DEUTSCHLAND UND ARMENIEN 1914—1918

SAMMLUNG
DIPLOMATISCHER
AKTENSTÜCKE

HERAUSGEBEN UND EINGELEITET
VON

DR. JOHANNES LEPSIUS

DONAT & TEMMEN VERLAG

Kaiserlich
Deutsche Botschaft.

Pera, den 5. Oktober 1915.

Der Dr. med. Roupen Tschilinguirian, eine in den hiesigen armenischen Kreisen bekannte Persönlichkeit, wurde mit vielen anderen Armeniern am 24. April d. J. verhaftet, um nach Anatolien verbannt zu werden. Ursprünglich sollte er nach Ajasch bei Angora verschickt werden, wo die schwerer belasteten Persönlichkeiten untergebracht und zum Teil in Polizeihaft gehalten wurden. Auf diesseitige Verwendung wurde er in Tschangri (Kiangri) interniert, wo sich die Verbannten frei bewegen und ihren Berufen nachgehen konnten.

Frau Dr. Tschilinguirian¹⁾ und ihre Mutter, Frau Apell, haben dann Schritte unternommen, um für den Genannten die Erlaubnis zur Rückkehr hierher und zur Übersiedelung nach Deutschland zu erwirken. Die türkischen Behörden lehnten indes beides ab, weil sie — wie aus den Äußerungen der betreffenden Beamten hervorging — den Dr. T. für einen jener „Intellektuellen“ hielten, deren Einfluß auf die Massen sie fürchteten. Wie Frau Apell hier angab, hatte zwar der Polizeipräfekt Bedri Bey geäußert, daß dem Dr. T. unter genügender Garantie für sein Wohlverhalten die Reise nach Deutschland gestattet werden könnte, doch hat Bedri Bey, als er von einem Beamten der Kaiserlichen Botschaft darüber befragt wurde, jede dahingehende Äußerung in Abrede gestellt.

Schließlich versuchten noch die beiden Damen für den Dr. T. die Erlaubnis zu erwirken, seinen Aufenthalt in Angora zu nehmen, als hier am 26. August ein Telegramm von ihm einging, daß er denselben Tag nach Ajasch überführt werden sollte. Das Ministerium des Innern gab auf die diesseitigen Schreiben hin sofort telegraphische Anweisung, den Genannten in Tschangri zu belassen bzw. ihn dorthin zurückzubefördern. In Beantwortung dieses Telegramms meldete dann der Gouverneur von Tschangri unter dem 30. August, daß der Dr. T., nachdem er am 26. desselben Monats Tschangri verlassen hatte, in der Nähe von Kaledjik von Wegelagerern angefallen und umgebracht worden war, sowie daß 4 von der aus 12 Individuen bestehenden Bande durch die Behörden festgenommen waren.

In Vertretung
Freiherr von Neurath.

An den Herrn Reichskanzler.

¹⁾ Eine Deutsche. H.

(2) - Թուրքերուն 1916 եւ 1917-էն թրքերէն եւ ֆրանսերէն հրատարակած, իրենց կատարած հայկական ցեղասպանութիւնը ուրանալու ծառայող այս գիրքին մէջ Ռուբէն Սեւակի «Վերջին Օրօր» բանաստեղծութիւնը՝ թուրքերուն կողմէ թրքերէնի եւ ֆրանսերէնի թարգմանութեամբ:

ERMENİ KOMİTELERİNİN EMELLERİ VE İHTİLAL HAREKETLERİ

MEŞRUTİYETTEN ÖNCE VE SONRA

Hazırlayan:

Prof. Dr. Mehmet KANAR

DER
YAYINLARI

olursa olsun, Kilikya (Adana, Maraş ve havali-si)'nin istiklâlini elde etmeye karar vermişlerdi. Bunda komitelerle beraber aynı zamanda Adana, Maraş, İskenderun civarında Ermeniler arasında ortodoksluğu yaymaya ve ortodoks olacak köylerde kilise inşa etmek sûretiyle kendisi için bir nüfuz bölgesi ve Akdeniz'e bir yol tesisine çalışan Rus parmağı da vardı.

İhtilal programı bir müddetçik bir tarafa atılmış ise de 31 Mart sene 325 irticâ olayı güzel bir fırsat hazırladı.

İslâm ahâlisinin taassubuna, dini ve milli duygularına tecavüz olunmak, İslâm evlerine haç işaretleri çizilmek, sokaklara tehdit edici yaftalar yapıştırılmak, Ermeni köylerinde, yollarda ve hatta kasabalar dahilinde erkek ve kadınlara bilfiil saldırılmak, jandarma ve ahâlinin katli sûretleriyle olay başladı. Aslında oraya murahhasa olarak gönderilen meşhur ahlaksız, sefih Moşeg Episkopos alenen kiliselerde ihtilal ve isyan tavsiye etmek, Tanyelyan isimindeki papaz da kilisede günlük yerine barut tütsülemek, okullarda, tiyatrolarda Ermeni istiklâline, Ermenilerin mazideki kıvanç duyduğu milli hususlarına (!), ihtilale, Türk mezâlimine dair piyesler oynattırmak sûretiyle Ermenileri buna hazırlamışlardı. Bu isyan da alışılmış feryatlara, müdahale istirhâmına, hükümeti suçlamaya sebep verdi. Olaydan sonra Ermeni yazarları tarafından Adana katliamı, Adana faciası adı altında birçok eserler yazıldı. Yabancı yazarlardan bir kısmı da buna katıldı. Özellikle bu yazarların, Ermeni kamuoyunu İslâmlar aleyhine ne kadar kinlettiklerine, açıktan açığa başkentte çıkan gazetelerle, kitaplarla neler yazdıklarına birer örnek olmak üzere yıllık sahibi Teotik'in eşi madam Arşakohi Teotik tarafından yazılan ve İstanbul'da basılıp dağıtılan *Kilikya'da Bir Ay* eserinden ve Agob Terziyan tarafından yazılan *Adana Katliamı* isimindeki bin sayfalık diğer

bir kitaptan da Son Ninni ismindeki parçaların tercüme ve derci uygun görülmüştür.

“- Bu adamın kim olduğunu biliyor musun? Bu adam kitâl esnasında, cihat ecrine nâil olmak için boğazlamak üzere hemşehrilerinden bir gavur isteyen o yabani kör hocadır, arzusuna da nâil olmuştur.” (Kilikya’da Bir Ay adlı eserden)

SON NİNİNİ

Ninni yavrum uyu

Uyu da, yaralı babanın iniltisini duyma

Mememden emdiğin zehirdir, sût değil

Bu mübarek yerlerde kan tûfânı oldu.

Sen sakın kaçma, memleketini sev ve onu daima takdis et

Vatanında, toprağında hiçbir zaman esir olarak yaşama, hükmet, hükümran ol

Babanın üzerine ben de ruhsuz olarak düşmedim ise.

Bundan maksadım vatana Roma’nın dişi kurdu gibi yeni bir Romülüs yetiştirmeyi ahdetmemdir

Kollarım bağlandı, ayaklarım baltalandı,

Ah, nihayet memelerimi de kestiler.

Yaramdan kanımı em bir tanecik yavrum

İşte ölüyorum;.. Artık sana Ermenistan ana olsun,

Üzerinde babanın henüz sıcak kanı kokan

Şu kırık kılıç da benden sana yadigâr olsun

(Adana Katliamı adlı eserden).

* * *

ASPIRATIONS
ET
AGISSEMENTS RÉVOLUTIONNAIRES
DES
Comités Arméniens
avant et après la proclamation
DE LA
CONSTITUTION OTTOMANE

CONSTANTINOPLE
1917

décision le doigt de la Russie qui, en répandant l'orthodoxie parmi les Arméniens d'*Adana*, *Marache* et *Alexandrette* et en élevant des églises dans les villages devenus orthodoxes, cherchait à obtenir dans ces parages une zone d'influence et à se frayer un chemin vers la Méditerranée.

Les événements d'*Adana* eurent comme point de départ les attaques des Arméniens contre les sentiments religieux et nationaux des Musulmans. On traça des signes de croix sur les maisons turques; on afficha dans les rues des placards pleins de menaces; dans les villages arméniens, sur les routes et même dans les villes on se livra à des attentats contre la population et même contre les gendarmes que l'on assassina. Les Arméniens avaient été préparés à ce mouvement par l'évêque d'*Adana*, *Mochègue*, prélat sans scrupules et dépravé qui dans les églises prêchait ouvertement la révolution, et par le prêtre *Daniélian* qui, au lieu d'encens, brûlait de la poudre pendant la messe. On s'était, en outre, appliqué à mettre en scène des pièces de théâtre où il n'était question que des gloires nationales arméniennes, de cruautés turques et d'insurrection.

La révolte d'*Adana* aussi, donna lieu, comme d'habitude, à des plaintes et des demandes d'intervention, représentant le Gouvernement comme fautif des événements. De nombreux ouvrages furent écrits par les Arméniens sur "*Les Massacres d'Adana*," "*Le Drame d'Adana*," etc. etc. Quelques auteurs étrangers en firent de même.

Pour faire voir à quel point ces écrivains exaspéraient les Arméniens contre les Musulmans et ce qu'ils se permettaient de publier à Constantinople même, dans les journaux ou par des livres, nous donnons ci-dessous la traduction d'un passage de l'ouvrage "*Un Mois en Cilicie*,"

publié et distribué à Constantinople par *Madame Archakouhi Théotik*, femme de l'éditeur de l'almanach arménien dont il a été parlé plus haut ; et, sous le titre de "Berceuse,, un extrait des "*Massacres d'Adana,,* livre de plus de mille pages d'*Agop Terzian* :

" Sais-tu quel est cet homme ? C'est ce hodja sauvage et aveugle qui pendant le massacre demanda à ses concitoyens un giaour pour l'égorger et obtenir la récompense du "Djihad,, (guerre sainte). Et son désir s'est réalisé.,

(Extrait d'"Un mois en Cilicie,,)

BERCEUSE

"Dors mon enfant, dors,
Et n'entends pas gémir ton pauvre père blessé.
Un déluge de sang a inondé ces lieux bénis,
Mais garde-toi bien de les quitter.
Aime toujours ton pays
Et adore ta patrie
Mais n'y vis jamais en esclave ;
Commande, domines !
Si je ne suis pas aussi
Tombée inanimée à côté de ton père,
C'était, comme la louve de Rome,
Pour élever un nouveau **Romulus**.
Mes bras ont été liés, mes pieds ont été hachés,
Et à la fin hélas ! on me coupa les seins !
Le lait que tu as sucé n'était que du poison,
Suce maintenant le sang de ma plaie, ô mon unique enfant !
Je meurs !, .. que l'Arménie soit ta mère ;
Que cette épée brisée,
Sentant encore le sang tout chaud de ton père,
Soit pour toi mon souvenir !

(Extrait des " Massacres d'Arménie,,)

(3) - 11 Փետրուար 2015ին Պոլիս Սեւան Տէյիւմէնճեանին՝ իմ ղրկած նկարները, որոնք Ռուբէն Սեւակի Սիւիվրիի ծնած տան եւ Սիւիվրիի կը վերաբերին:

Ռուբէն Սեւակի 1885ին ծնած տունը Սիւիվրի: Տան առջեւ կ'երեւի՝ Լեւոն Զիլինկիրեան: Նկարուած 1960ին ի Սիւիվրի Յովհաննէս Զիլինկիրեանի կողմէ

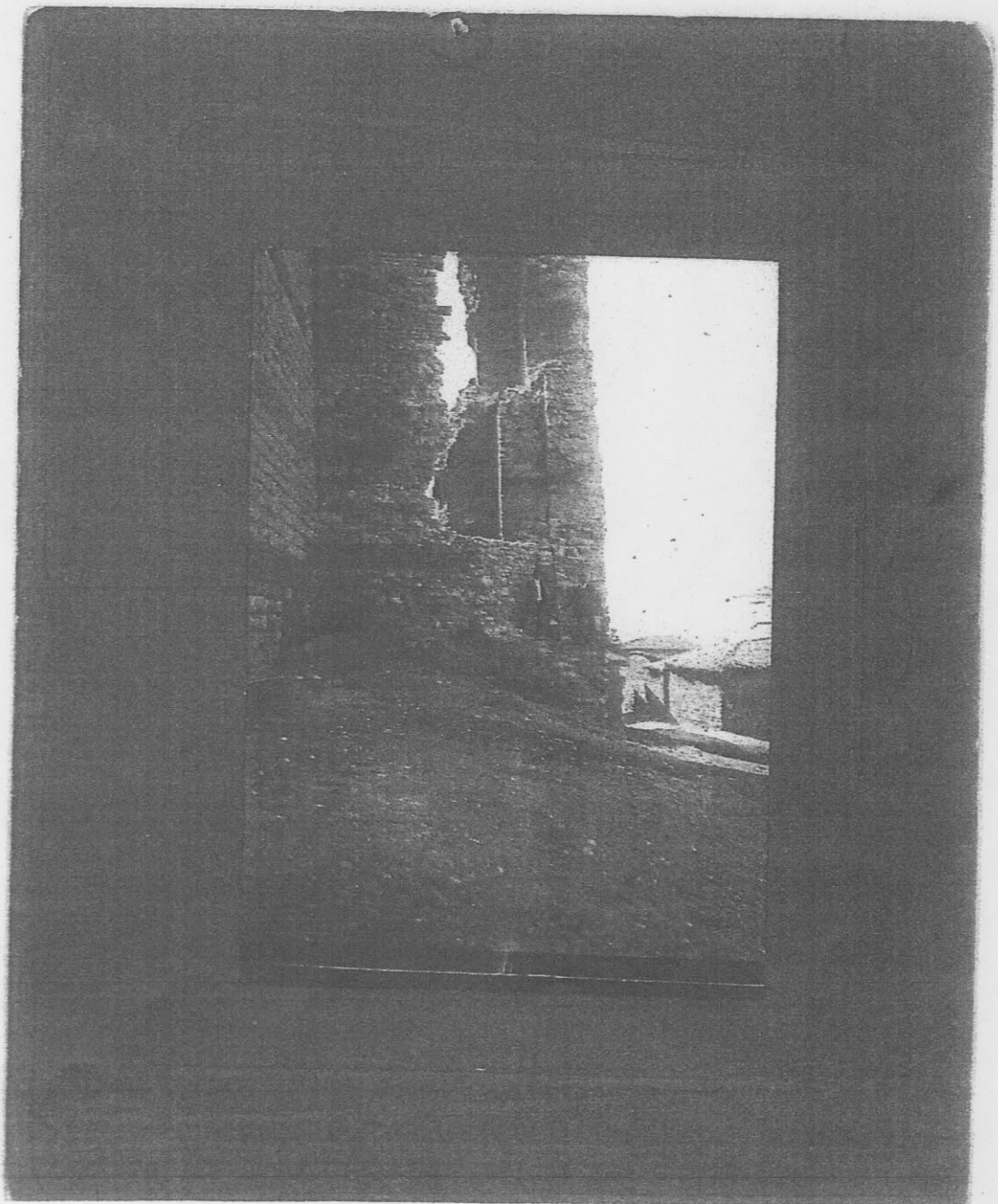
Ռուբէն Սեւակի 1885ին Սիւիպրիի մէջ ծնած տունը՝ անկիւնէն դիտուած:
Նկարուած՝

Սիլիվրի գիւղաքաղաքին վայրը որ ատենօք ~~YAR BASI~~ կը կոչուէր:
Նկարուած ի ներկայութեան Լեւոն Չիլինկիրեանի, Ժանէթ Չիլինկիրեանի:
Ատրինէ Մալաքեան (Յակոբովիչ)ի:

Ռուբէն Սեւակ եւ իր մեծ եղբայրը Քերովբէ Չիլինկիրեան Սիլիվրիի
(նախկին բիւզանդական բերդաքաղաք) փլատակ պարիսպներուն առջեւ
սկարուած (հաւանաբար 1909ին): Նկարի ետեւը Ռուբէն Սեւակ գրած է.-
«Ես եւ եղբայրս Keropé` Սիլիվրիի փլատակ պարիսպներուն առջեւ»:

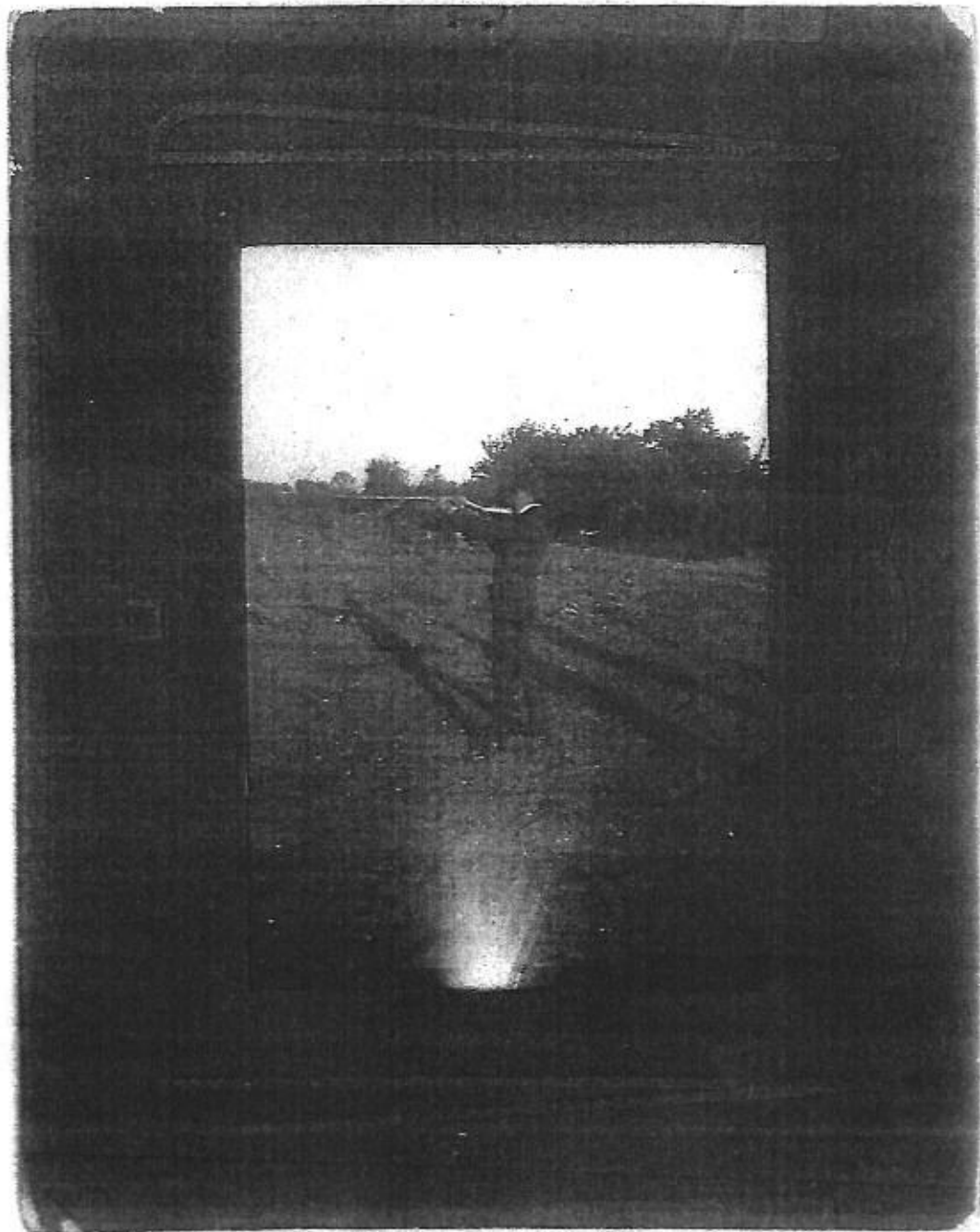

Moi et mon frère Kéropé
devant les murs ruinés
de Siliuri

**

Ռուբեն Սեւակի ծննդավայր եղող «Սիլիվրի» գիւղաքաղաքի դաշտերուն վրայ առնուած նկարը (հաւանաբար 1909ին): Նկարին ետեւը Ռուբեն Սեւակ գրած է ֆրանսերէնով.-

«Ես՝ մեր ընտանեկան հողերուն վրայ որսորդութեան միջոցին»:

Moi sur les propriétés
de votre famille.
à la classe

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

EUREKA

Վերջերս արխիվներուս մէջ գտայ շատ կարեւոր պատմական գուհաւոր նկարներ:

1973-ի Նոյեմբերին էր. Պոլիսէն ի Սիլիվրի ուխտագնացութեան գացինք:

Իմ ինքնաշարժովս՝ 4 հոգի:

1 - Ես. 2 - Կինս՝ Իրմա Չիլինկիրեան. 3 - Վաղամեռիկ բարեկամս, մեծ հայրենասէր Պերճ Գամբարոսեան. 4 - Իր կինը՝ Տիանա Գամբարոսեան...

Եւ այցելեցինք Ռուբէն Սեւակին ծնած Սիլիվրիի հօրենական տունը (առանց ներս մտնելու):

ԵԼ Ես այս տունը կրկին նկարեցի:

Նկար առաջին - Տունին առջեւը կ'երեւին՝ Պերճ
Գամբարոսեան, աջին՝ Իրմա Չիլինկիրեան:

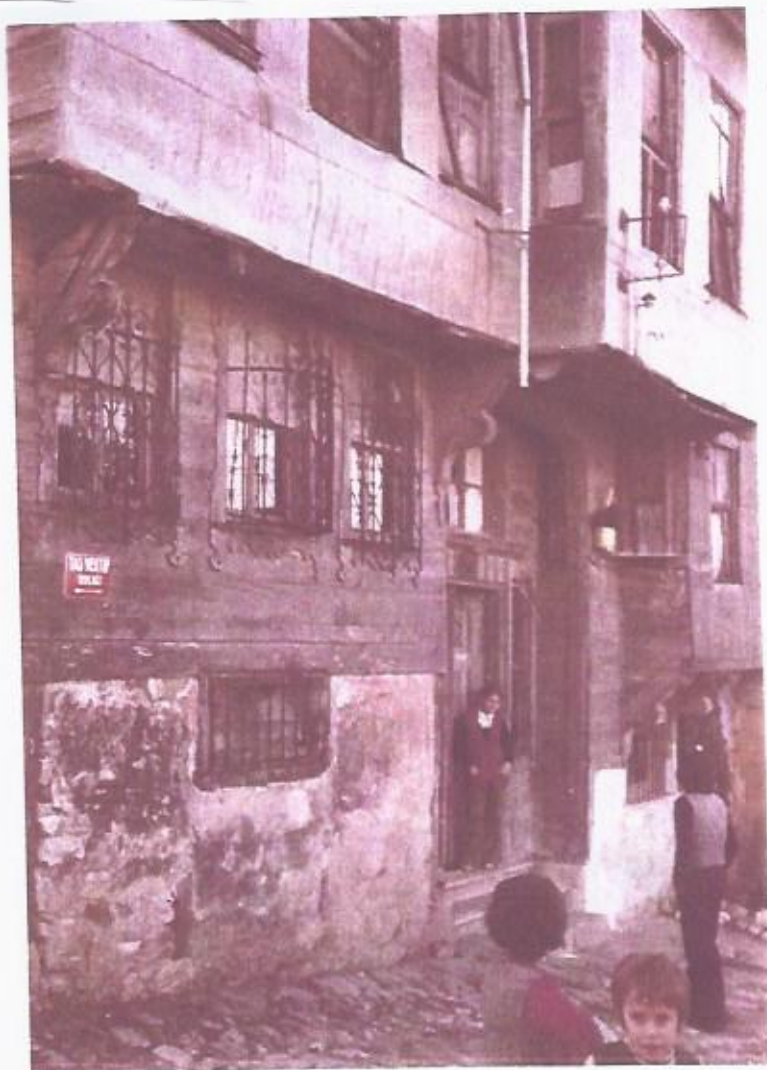
Նկար երկրորդ - Նոյն տունը անկիւնէն դիտուած:

Այս նկարը ինձ համար ամենէն կարեւորն է, որովհետեւ փայտաշէն շէնքին առաջին յարկին ճակատին վրայ գետեղուած էր՝ այն ատենուան (1973-ին) փողոցին անունը մատնանշող, կարմիր գոյնով մետաղէ գրութիւնը.-

« TAS MEKTEP SOKAGI »

Եթէ այս նկարը ատենին Սեւան Տէյիրմենճեանին ղրկած ըլլայի, Սեւանը շատ դիւրութեամբ կրնար գտնել՝ առանց Silivri-ի այդ կասկածելի փոխ-քաղաքապետին երթալու:

(Բնական է եթէ այդ տունը 2016ին դեռ չէր փլցուած):

Նկար երրորդ - Տունին առջեւ կ'երեւի՝
Չիլիսկիրեաններու տունին ներկայի բնակիչներէն
մէկը:

Նկար չորրորդ - Ռուբեն Սեւակի ծնած տան դռան նկարը:

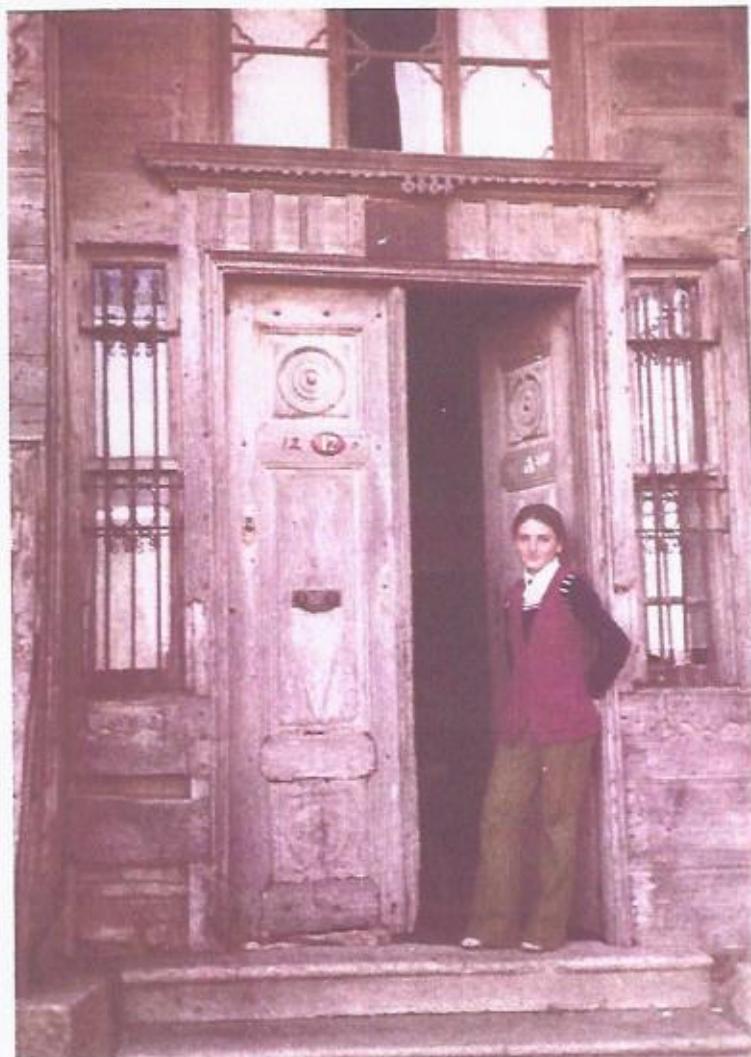
Այս մուտքի մեծ դուռը՝

Ա - Գեղեցիկ զարդերով քանդակուած է:

Բ - Աւելի կարեւորը՝ դռան վրայ կը տեսնուի տունին (փողոցի) թիւը՝

12

Կարմիր գոյնով մետաղէ գրութիւնը. Սեւան Տէյիրմենճեանը (ծեռքով գրածի պէս) պիտի տեսնէր Ռուբեն Սեւակի տունը:

Նկար հինգերորդ - Այս նկարին մեջ կը տեսնենք՝
տան դռան վերի մասը եւ տան առաջին յարկը, ուր
1920-ական թուականներուն Սիլիվրին յունական
բանակին կողմէ գրաւուած է եւ այս տունին
առաջին յարկը՝ յունական սպայակոյտի կեդրոնին
վերածուած էր:

Նկար վեցերորդ - Ռուբէն Սեւակի ծնած տան
դիմացը գտնուող ավերակները կը տեսնենք: Այս
ավերակները՝ մեծ հաւանականութեամբ Ռուբէն
Սեւակի «Բժիշկին գիրքէն փրցուած էջեր»-էն
«Մանչերուն գերեզմանը» գրութեան մէջ
մատնանշուած «խարխուլ մինարէ մը՝ յունական
հին մեհեանի մը վրայ թառած...: Մեհեանը դեռ
կանգուն է՝ մինարէն փլած...» ավերակներն են:

Նկար եօթներորդ - Նոյն փլատակները՝ աւելի
հեռուէն դիտուած...:

«Երբեմն մէկ նկար մը՝ հազար էջնոց գիրքէ մը աւելի
ազդեցիկ է»:

MAO TSE TOUNG

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

(ՎՐԷԺ ՌՈՒԲԷՆԵԱՆ)

9 Նոյեմբեր 2016

Նիս - Nice